

نیمکت‌ها را جدید

● دکتر محمد عطاران

در سفری که در مهرماه ۱۳۹۰ به یزد داشتم، از چهار مدرسه بازدید کردم. دو مدرسه از این چهار مدرسه، مدارس هوشمند بودند. یکی از این مدارس، دبیرستان سکینه اولیا بود. این مدرسه در کنار پنج مدرسه دیگر، توسط حاج علی اولیا ساخته شده بود. وارد کوچه مدرسه که می‌شدیم، از ابتدا تا انتها شش مدرسه واقع شده بود: سه مدرسه دخترانه و سه مدرسه پسرانه. مدرسه پسرانه به نام حاج محمد علی اولیا بود و دبستان دخترانه به نام همسر ایشان. چهار مدرسه دیگر هم به نام فرزندانشان بود. پدر با ساخت مدرسه از سرمایه شخصی خود، نام نیکی از خویش باقی گذاشته و یاد خود را ماندگار کرده بود.

دبیرستان دیگر، «دبیرستان شهید زینی» بود که عرصه آن را خیری یزدی وقف کرده بود. ساختمان مجهز مدرسه را نیز پدر شهید زینی، از شهدای جنگ تحمیلی، به نام و یاد فرزند شهیدش ساخته بود. از مدرسه بازدید کردم و از میان نکات جالب متعدد، توجهم به ترتیب و آرایش صندلی‌های کلاس جلب شد. هر کلاس دبیرستان، ۲۴ دانش‌آموز داشت که برای آن‌ها میزهای خاصی ساخته بودند و هر چهار نفر به شکل خاصی پشت یک میز قرار می‌گرفتند. در رأس میز هم نمایشگر رایانه بود که دانش‌آموزان از طریق آن می‌توانستند، برنامه‌هایی را ببینند که معلم قصد ارائه آن‌ها را داشت.

من این نمونه آرایش صندلی‌ها را پیش از این در «دبیرستان شهید آقایی» که به اولین مدرسه هوشمند در ایران معروف است، دیده بودم منتها این بار با دقت بیشتری به آن نظر کردم. پیش از آن در ذهنم بود و می‌دانستم یکی از عواملی که در آموزش و تدریس تأثیرگذار است، اندازه کلاس درس و آرایش تجهیزات داخل آن است. مثلاً مدیریت کلاس‌های کوچکتر آسان‌تر است. در کلاسی که فضا باز است و آرایش صندلی‌ها، امکان جابه‌جایی و گروه‌بندی افراد را می‌دهد، روابط جدید و مناسبی بین معلم و شاگرد برقرار می‌شود و لازم نیست که معلم خود به تنهایی صحبت کند. او می‌تواند کلاس را به گروه‌های متفاوت تقسیم کند و ترتیب کلاس را به هم بزند. در این کلاس معلم می‌تواند بخشی از فعالیت‌ها را به گروه‌های دانش‌آموزان واگذار کند و خود در کلاس راه برود و بر کار گروه‌ها نظارت کند.

از سوی دیگر، پاره‌ای متخصصان برنامه درسی معتقدند که ساختار کلاس درس، تصور خاصی از دانش‌آموز آرمانی به ذهن القا می‌کند (گتزلد ۱۹۷۴ به نقل از مهرام. ساکتی، مسعودی و مهرمحمدی). مرتضوی در تفسیر قانون دوسوم ربرت زمر، قانون

۲

فضا و مکان کلاس
صورت خاصی از آموزش
را تحمیل می کند. مثلاً
در کلاسی که صندلی‌ها
به ردیف چیده شده‌اند،
دانش‌آموزان مجبور
می شوند فقط رو به روی
خود را نگاه کنند و هر چیز
دیگری غیر از معلم را
نادیده بگیرند

نگری نگاه کنی هم!

دوسوم را بر کلاس‌های درسی حاکم می‌داند، یعنی در طول دو سوم وقت کلاس فقط یک نفر صحبت می‌کند که معلم باشد. به نظر مرتضوی (۱۳۷۶)، به نقل از مهرام و همکاران، مثلاً کلاس درس مستطیل شکل و میز و نیمکت‌های پشت‌سر هم، تصور دانش‌آموزان خالی‌الذهن و در کنترل معلم را القا می‌کند [همان]. فضا و مکان کلاس صورت خاصی از آموزش را تحمیل می‌کند. مثلاً در کلاسی که صندلی‌ها به ردیف چیده شده‌اند، دانش‌آموزان مجبور می‌شوند فقط رو به روی خود را نگاه کنند و هر چیز دیگری غیر از معلم را نادیده بگیرند. ماریا مونته‌سوری، کودکانی را که حرکت نمی‌کنند و در نهایت فقط تابعیت را فرا می‌گیرند، به پروانه‌هایی که سنجاق شده‌اند، تشبیه می‌کند [همان].

صندلی‌هایی که در مدارس هوشمند یزد دیدم، انجام کارهای گروهی را بین شاگردان ممکن می‌سازد، ولی اگر به تصویر ۱ که از این کلاس‌ها برداشته شده است، نگاه کنید ملاحظه می‌کنید که چند مشکل در این آرایش کلاس وجود دارد. دو نفری که سمت چپ قرار می‌گیرند، هر بار که بخواهند به تخته کلاس نگاه کنند، باید یا وضعیت بدن خود را به گونه‌ای تغییر دهند که قادر به دیدن تخته باشند، یا صندلی‌ها را جا به جا کنند که در هر صورت برای خودشان زحمت و برای کلاس مزاحمت خواهد بود. اگر دانش‌آموزان بخواهند تخته کلاس را ببینند، نمایشگر رایانه مزاحم آن‌ها خواهد بود و هر بار باید رایانه را از روی میز بردارند و زمین بگذارند.

مشکل نخست را مدیر محترم دبیرستان سکینه آقایایی متوجه شده بودند و به ابتکار خویش میزهای جدیدی سفارش داده بودند که در شکل ۲ ملاحظه می‌کنید. گرچه با این ابتکار، مشکل جابه‌جایی بچه‌ها حل شده است، ولی هنوز مشکل حضور رایانه که مانع دیدن تخته کلاس می‌شود، وجود دارد.

منابع

مهرام، بهروز و ساکتی، پرویز؛ مسعودی اکبر مهر محمدی، محمود (۱۳۸۵)؛ نقش مؤلفه‌های برنامه درسی نهان در هویت علمی دانشجویان (مطالعه موردی: دانشگاه فردوسی مشهد). فصلنامه مطالعات برنامه درسی، دوره سوم شماره ۱.